

Második díj a moszkvai Csajkovszkij Versenyen - egy Stradivari modellű gordonkáért

Rafaelian Leonidas 1942-ben született Athénban, évtizedek óta Magyarországon él, vonós hangszerek készítésével foglalkozik. Folyamatosan ingázik otthona és Cremona között, ahol Morassi mester műhelyében dolgozik. 1998 júniusában második díjat kapott Moszkvában csellójáért, ahol az adott kategóriában első díjat nem is adtak ki. Cremonából 50000,- DM adománnyal segítette hazáját a Máltai Szeretetszolgálaton keresztül – saját bevallása szerint szegény ember, de hangszereiért mindenre képes.

– Milyen verseny ez a moszkvai, ahol ilyen értékes díjat kapott egy magyar hegedűkészítő mester?

– Csajkovszkij verseny ez is, hiszen – bár ez nem köztudott – Moszkvában két Csajkovszkij Versenyt rendeznek. Egyet a muzsikusok, egyet pedig a hangszerkészítők számára. A mezőny itt mindig nagyon erős; a híres nemzetközi versenyeken, mint amilyen például a cremonai, a mitterwaldi, a prágai vagy a lengyel Wieniawski, öt muzsikus és öt hangszerkészítő bírálja el a versenyre mekeket. Moszkvában 21 tagú volt a zsűri, amelyben 11 muzsikus és 10 hangszerkészítő foglalt helyet. Köztük ült Morasssi mester, neves szakemberek jöttek Japánból, Franciaországból, Kanadából, Lengyelországból és természetesen sok orosz hangszerész is jelen volt.

– Hány hangszert neveztek erre a versenyre a világ minden tájáról?

– Négy- ötszáz között volt a nevezett hegedűk, brácsák és csellók száma. Én a cselló kategóriában neveztem, ahol nem adták ki az első díjat – meggyőződésem, hogy ennek anyagi okai voltak. Az is megerősít ebben a meggyőződésben, hogy mind a mai napig nem utalták át a nyereséget, pedig a verseny június elején volt.

– Mit lehet ilyenkor csinálni?

– El lehet tekinteni a pénztől abban az esetben, ha visszaadják a hangszert, ami egyébként a Glinka Múzeum tulajdonába menne át. Telefonáltam ebben az ügyben Fralov professzor úrnak, a zsűri elnökének, aki a Csajkovszkij Konzervatórium tanára, David Oisztrah egykori tanítványa.

– Hogyan lehet nevezni egy ilyen versenyre?

– Nem könnyű és itthonról nem is tudtam volna. Istentől való szerencsének érzem, hogy egyáltalán sikerült. Május 11-én érkeztem Cremonába, a nevezési határidő május 12. volt. Délelőtt érkeztem a városba

és kértem, hogy várjanak délutánig a már nevezett hangszerek feladásával. Morasssi mester szerint ez nem volt lehetséges, a hangszerek már elindultak Moszkvába. Az időpontot ugyanis a precíz csomagolás és a szigorú vámellenőrzés megszervezése határozta meg.

Mondták, hogy egyénileg is megszervezhető a „delegálás”, ez azonban egymillió lírába kerül. Az árban a hangszer esetleges visszaútja még nem volt benne. Szerencsére Morasssi mester egyik tanítványa, Mihael Zubenko hegedűkészítő mester éppen májusban utazott haza Moszkvába, mert akkor születt a felesége. Vállalta a szállítást, nekem csak a csellóm repülőjegyét kellett megvásárolnom. Mindkettőnknek szerencséje volt: neki fia született, én díjat kaptam.

– Ezt az egészet itthonról nem lehetett volna megszervezni?

– Nem, mert ennek bonyolult folyamata van, amire Cremonában teljességgel felkészültek, nálunk meg nem ismerik. És ha még el is jutna a hangszer, nincs megszervezve a visszaszállítás.

– Az, hogy a hangszer a Glinka Múzeumban marad, benne van a versenyszabályzatban?

– Igen, mégpedig olyan formában, hogy a kifizetett díj ellenében a versenyzők a múzeumnak adományozzák. Ha azonban nincs pénz a díj kifizetésére, értelemszerűen visszavárom a csellómat, hogy el tudjam adni. Számomra ez azért is jó megoldás, mert a díjat tanúsító diplomán külön megjegyzésben szerepel, hogy a cselló kézműves szempontból „művészi technikával kivitelezett”. Ez nekem nagyon fontos bizonyítvány. A hangszerkészítők amúgy is inkább a kézműves részét értékelik egy ilyen munkának, nem pedig a megszólaltat hang minőségét. 1991-ben például azért nem tudtam nyerni a cremonai versenyen, mert nem tartották kielégítőnek a hangszer kéz-

műves kivitelezését. Angliában is csak harmadik lettem emiatt, ami nem járt díjjal.

– Milyen előképet követ, amikor nekiáll egy cselló elkészítésének? A megadott méretbeli és minőségbeli követelményeken kívül a díszítés, lakkozás megtervezésekor van-e konkrét modellje? Cremonai, mitterwaldi, dél-tiroli, francia vagy egyéb?

– Céлом a Stradivari hagyományok folytatása, ahogy Morasssi mester is teszi. Nagyon szigorúan betartja és betartatja a Stradivari minta paramétereit. szigorúan ellenőrzi a mi munkánkban is és ha valami nem elég pontos, igencsak paprikás megjegyzésekkel illeti. Ugyanilyen kontrollt jelent a mellette dolgozó fia és unokatestvére is. Én az ő iskolájában tanultam és dolgozom. Ő büszke arra, hogy ilyen híres az iskolája - nemzetközi versenyeken a résztvevők 70-80%-a az ő tanítványa és legalább ugyanilyen arányt képviselnek a Cremonában dolgozó mesterek között is a Morasssi-tanítványok. Sok a japán és az orosz, de ott van például a már világhírű, magyar származású Stefano Conia is.

– A versenyen Ön mely nemzet színeiben szerepelt?

– Azzal együtt, hogy a csellót hagyományos cremonai stílusban készítettem, magyar színekben versenyeztem.

– A többi kategóriában milyen nemzetiiségű versenyzők kaptak díjakat?

– A hegedű és brácsa kategóriát lengyelek nyerték, mindkét kategóriában a második díjas orosz mesterremek volt.

– A nyertesek mely iskola követői?

– A lengyel iskola növendékei, amely egészen saját jellemzőket mutat, nem hasonlítható a többi ismert (cseh, francia, tiroli) iskolához. Technikai szempontból nincs komoly különbség, hangi, belső építési szempontból erősen nemzeti sajátosságai vannak. Más lakot használnak például, mint az olasz készítőik.

– *Első pillantásra meg lehet különböztetni egymástól a különböző nemzetek hangszereit?*

– Értő szemmel feltétlenül. Az rögtön kiderül, ha egy hangszer nem olasz. Aztán lehet az egyéb karaktereket kutatni: a kicsit mély csiga például a magyar készítőket jellemzi. A kézműves technika apró fogásai, a feldolgozási módok aztán egyértelműen elárulják, hogy egy hangszer Franciaországban, Németországban, Magyarországon vagy Lengyelországban készült. Az olasz hangszerek lágyan, finoman kidolgozottak, szinte énekelnek. Hangszerészek ugyanúgy felismerik az egyes nemzetek képviselőit, mint a muzikusok a különböző népzenei elemeket feldolgozó zeneműveket.

– *Hol voltak ezen a versenyen az egyéb híres iskolák: franciák, mitterwaldiak és a csehek például?*

– Sajnos sem a mitterwaldiak, sem a csehek, sem maguk az olaszok nem szerepeltek jól ezen a versenyen. A mezőny nagyon erős volt. A cselló kategóriában a harmadik díjat egy francia kapta. A hegedű-brácsa kategóriában az egyik harmadik díjas egy ukrán versenyző lett, a másik pedig egy amerikai.

– *Mi lehetett ennek az eredménynek az oka?*

– Részben a mezőny erőssége, részben az elbírálás mechanizmusa. Általában ugyanis a kirakott hangszereket először megnézik a hangszerészek technikai, kidolgozási és kézműves szempontból, majd pontozzák őket. Utána jönnek a zenészek és meghallgatják a hangszereket. Régebben, ha hangszerészeti szempontból nem felelt meg egy versenydarab, tovább sem került a következő fordulóra. Most sokkal nagyobb jelentőséget kapott maga a hang, és nem egyszer volt olyan, hogy egy kézműves szempontból nem túl sikeres hangszer olyan magas pontokat kapott a hangzási próbán, ami díjhoz is elegendővé vált.

A moszkvai verseny három forduló; ebből az utolsó kettő közönség előtti hangzó próba. Mindenki meghallgathatja tehát a hangszereket és akár számon is kérheti a zsűri ítéletét.

– *Egy ilyen díj jelentheti azt is, hogy más versenyekre meghívják majd?*

– Ezek a versenyek nem meghívások, hanem nevezni kell rájuk.

– *Mi az a fontos verseny, amire legközelebb nevezni szeretne?*

– A következő cremonai verseny 2000-ben.

– *A versenyre készített cselló méreteiben is a Stradivari-mintát követi, azaz nagyobb testű, mint a ma használatos hangszerek?*

– Piat 1710-es hangszere alapján készült Morassi-modellt vettem mintául; hossza 75 cm, több muzikus kipróbálta és lehetett rajta játszani. Menzúrája 208-as, ami a nemzetközi Stradivari-modelleknek megfelel. Készítettem berakásokat is az adott stílusban.

– *Hány hangszert tud évente elkészíteni?*

– Tavaly három hegedűt és két csellót készítettem.

– *Megrendelésre dolgozik?*

– Nem elsősorban. A tavalyiak közül például két hegedűt megrendelésre készítettem, a többit csak magamnak. Ezeket most fogom eladni.

– *Van rá vevő?*

– Van, annál is inkább, mert egy Csajkovszkij Versenyen nyert díj nagyon felviszi a hangszerek értékét.

– *A megrendelők, vásárlók magyarok vagy olaszok?*

– Elsősorban japánok. A bécsi konzervatóriumban van most két csellóm, két másik Németországban, a többi Koreában, Amerikában, Japánban. Október végén megint viszek hangszereket Cremonába, a „Zene hangja” kiállításra, ahova a leghíresebb kereskedők érkeznek majd. Ez valóban híres kiállítás, amin hangszereket és mindenféle hangszertartozékot is lehet vásárolni.

– *Milyen faanyagot használ a hangszereihez?*

és kávéhoz jávort használok. Morassihoz a fa Jugoszláviából érkezik.

– *Elég száraz ez a fa?*

– Igen, mert a beérkezés után öt évvel kezdik csak forgalmazni, addig pedig eléggé kiszárad. Erre nagyon kell vigyázni, mert a rezonancia, a klímaváltozások elviseleése csak akkor biztosított, ha a fa már kiszáradt. Friss fából készített hangszernél hihetetlen meglepetések érhetik az embert.

– *Van valami recept arra, hol a legjobb tárolni-száritani a fákat?*

– Tetőtérben, ahol megfelelő légjárás biztosított.

– *Lakkot is ugyanott lehet venni?*

– A lakkot magam készítem. Erre külön recept van, amit szintén Morassi mestertől tanultam.

– *Nem titkos ez a recept?*

– Kifelé titkos, kettőnk között nem titkos.

– *Mennyire nyitott a Morassi-iskola és maga Morassi mester?*

– Teljesen; naphosszat lehetne ecsetelni ennek megnyilvánulási formáit. Azt, hogy nem fél a konkurenciától, mert az az elve, hogy „jó bornak nem kell cégér”. Okosan és fanatikusan, a hagyományokat követve kell a hangszereket készíteni és ha azok jók, nincs konkurencia – vagy nincs jelentősége annak.

Egyébként a magyar hegedűkészítésnek is óriási hagyományai vannak, csak éppen folytatni kellene. Az a könyv, amelyet Be-

Raffaelian Leonidas jobbról a díjjal

– Morassi mestertől veszem; neki külön műhelye van, amely faeladással foglalkozik. A tetőhöz fenyőt, a hátlaphoz, csigához

nedek Péter írt és publikált nemrég Münchenben, elképesztő forrásokat tár fel – ezeket éppen úgy a nagyvilág elé lehetne

tárni, mint ahogy Morassi mester teszi azt a cremonai hagyományokkal.

– *Hogy lehetne ezt elkezdni ennyi év után?*

– Alapvetően természetesen ez is pénz kérdése; az első lépés nemzetközi verseny lehetne, ahol megjelenhetnek az igazán nagyok. Olyan versenyt kellene megteremteni Magyarországon, amilyen a cremonai, mittenwaldi és a többi. Ehhez szponzorok kellenének és akkor – először talán négyévenként, aztán esetleg sűrűbben – Nemessányi nevével fémjelzett versenyt kellene meghirdetni. Ez óriási lépést jelentene a hazai hegedűépítő hagyományok feltárásában és megismertetésében. Például szolgálhatnak a hírneves cremonaiak mellett a csehek is, akiknek tradicionális hagyománytisztelőik már ezen a téren

is meghozta gyümölcsét. Gazdasági felemelkedést is jelenthetne, hiszen a kis országok mindig speciális gazdasági tevékenységek révén tudtak meggazdagodni. Hollandia például a hajózás és a tulipán révén szerzett gazdasági biztonságot. Nálunk is elég lenne jó mezőgazdaság mellett szellemi és speciális kézműves tevékenységet felvirágoztatni.

– *Mi a legfontosabb kellék a nyersanyagokon kívül a minőségi hangszerkészítéshez?*

– Mindenekelőtt a nyugalom. Ne legyen családi probléma, ne legyenek filléres gondok. Ne csak a pénzhajszolás egyik eszköze legyen, mert akkor már elnagyoltta, nem elég precízzé válik a munka. Vannak példamutató mesterek a fiatalok között is; a Londonban dolgozó ifj. Semmelweis Tibor vagy a budapesti Hegyesi Béla, akik a szó legnemesebb

értelmében már hangszer-restaurátorok. Különleges tehetsége van Bósz Károlynak is, aki minden bizonnyal a nemzetközi élvonal egyik tagja lesz még.

Állandóan tanulni, fejlődni kell; szükség van reklámra, be kell mutatni a mestereket és a mesterműveket. Érdemes cikkezni róluk, kiállításokat szervezni, ahol mindenki megnézheti munkájukat. Biztos vagyok abban, hogy nálunk is megvannak egy nemzetközi rangú hegedűkészítő iskola-műhely alapjai, csak el kell hinnünk, hogy a mi hagyományaink is legalább olyan értéket képviselnek, mint a többi európai tradíció.

Tóth Anna

(A cikk elsőként a „Das Orchester” 3/98-as számában jelent meg. Köszönjük a közlési jogot!)

Pieter Rombouts egyik csellójának eredeti és másolat-példánya

Egy berlini hangszerműzeumban egy cselló hívta fel magára a restaurátorok figyelmét. A kutatások és mérések arról tanúskodtak, hogy a hangszer lényegesen magasabb értéket, helyenként a Cremonában használatos méreteket mutat szemben a ma használatos normákkal. A Das Musikinstrument c. folyóiratban megjelent cikk szemünk láttára bizonyítja be, hogy hányféle tényező szól a cremonai eredet ellen, jóllehet a cselló belsejében talált cédula alapján a cremonai Francesco Ruggieronak kellett volna a hangszer építőjének lenni.

Igen, de

Cremonára, ahol a Ruggierok dolgoztak, nem volt jellemző a halcsont beültetése a tetőbe és a hátlapba, annál inkább a Németalföldön. Ott ez a népszerű halászat „melléktermékeként” jött divatba. Ugyancsak a Németalföld tekinthető a kor kedvelt hangszerfájának, a jegenye használatának kiinduló pontjává.

Hamar nyilvánvalóvá vált,

hogy a hangszer nem Ruggierótól származik, és hogy a készítőnek németalföldi származásúnak kell lennie. A kor legismertebb németalföldi hangszerépítője Pieter Rombouts volt, aki 1667 és 1728 között élt Amszterdamban. Nevelt fia, tanítványa majd munkatársa volt a híres régi németalföldi hegedűépítőnek, Hendrik Jacobsnak, aki 1629 és 1704 között élt Amszterdamban. Tőle sok hegedű, gamba és cselló, viszont kevés berácsa maradt az utókorra.

A szélesebb berács szerkezete mellett a cselló sok más, a körvonal és a boltozat for-

Pieter Rombouts egyik csellójának rekonstruált másolata

málásához tartozó tulajdonsága jellemzi Pieter Rombouts munkáit. Az utolsó kétséget Max Moeller 1955-ben, Amszterdamban

publikált könyve (A Németalföld hegedűkészítői) oszlatathatja el, amely Rombouts 1722-es csellójával szinte teljesen megegyező illusztrációt tartalmaz. Egyedül a hátlaphoz használt fa anyaga más: a kép egy habos juharka hátlapú csellót mutat, a berlini múzeumban található hangszer hátlapja pedig jegenyéből van.

Az eredeti

A hangszer néhány részét építési változtatásoknak vetették alá. Eredeti állapotában csak a nagyméretű korpust tartották meg. Gyakran a modernizált játéktechnika érdekében lefaragták a csigát és modern nyakat ültettek be; a gerenda is későbbi építési módozatú. A csigáról joggal feltételezhető, hogy németnyelvű területről származik és legkorábban a 18. század vége felé készíthették.

Az eredeti cselló hossza 77,4 cm, az alsó szélessége 46,5 cm, a felső szélessége 38 cm. A ma használatos méretek azonban 75 cm hosszúság, 43 cm alsó szélesség, 34 cm felső szélesség.